

SUSANNE DAHLGREN

Raivostukaa – ja jatkakaa vihastumista!

Arabikevään tuntoja vuosi jälkeen

Kirjoitan tätä Egyptin vallankumouksen ensimmäisenä vuosipäivänä, ja kuten vuosi sitten, seuraan tietokoneeltani al-Jazeeran suoraa lähetystä ”vallankumouksen pääkaupungista” Tahririlta. Tammiukuun 25. päivän vallankumouksena tunnetun kansannousun juhlassa huudetaan tänäänkin *al-sha'b yurid isqat al-nidham* (kansa tahtoo kaataa hallinnon). Vallankumous ei ole ohi, vaikka media-aikakausi loi vuosi sitten mielikuvan vallankumouksesta suorana lähetysenä.

Kairossa asuva kollega kertoi edellispäivänä sähköpostissa, että hän nousee nykyisin aikaisin ja innostuneena: hän nousee vallankumoukseen. Silti vuoden aikana ajatus siitä, että diktaattorin luopuminen vallasta olisi vallankumouksen huipentuma, on kadonnut niidenkin aktivistien mielestä, jotka aluksi uskoivat naiivisti hirmuhallinnon pään katkaisun olevan sysäys muutoksiin. Epätoivo, pettymys ja kärsimättömyys ovat vallanneet alaa, ja kairolaisten nuorten parista on vaikea löytää enää ketään, joka olisi yhtä innoissaan kuin amerikkalainen kollegani. Suomessa moni on Tunisian ja Egyptin vaalien tulokset nähdyään hämmentynyt islamistien jytkestä. Monet kysyvät minulta, oliko arabikevät sittenkään niin hyvä juttu.

Raivostukaa!

Arabikevään dominomainen vyöry kierrätti samoja tunteita ja iskulauseita maasta toiseen, eikä ole liioittelua sanoa, että se heijastui myös Espanjaan ja Wall Streetille. Yhtenä innostuksen lähteenä kaikille viime vuoden kansannousuille toimi ranskalainen vastarintaveteraani Stéphane Hessel pienellä kirjasellaan *Indignez-vous!* (Vihastukaa!) vuoden 2010 syksyllä. Kirjassaan Hessel väittää välinpitämättömyyttä suurimmaksi ihmisarvoista elämää uhkaavaksi tekijäksi. Vapaus raivostua, tuntee vihaa vääryyttä kohtaan ja nousta taistelemaan on YK:n ihmisoikeuksien julistuksen valmisteluun aikoinaan osallistuneen 94-vuotiaan elämäni viisaus, jonka hän halusi tartuttaa aikakautemme nuorisoon. Hesselin kuvaamat tämän päivän epäoikeudenmukaisuudet vetoavat arabimaiden nuoriin siinä missä eurooppalaisiin ja Pohjois-Amerikan uuteen sukupolveen. Tällaisia epäoikeudenmukaisuuksia ovat jatkuvasti kasvava globaali kuilu köyhien ja rikkaiden välillä ja ihmisoikeuksien epätasainen toteutuminen. Erityisenä suuttumuksen aiheena Hessel mainitsee palestiinalaisten tilanteen. Hän kehottaa väkival-

lattomaan vastarintaan vaikka ymmärtää Israelin miehityspolitiikan synnyttävän väkivaltaisiakin vastatoimia.

Monet Hesselin luonnostelemat asiat olivat esillä arabikeväässä: väkivallattomuus, suuttumus, köyhien esiinmarssi, naisten tulo kaduille ja mielenosoitustoreille sekä vääryydellä ylläpidetyn vallan kumoamisen tahto. Tärkeimmäksi kaikista arabimaissa kuitenkin nousi ihmisarvon ja itsekunnioituksen vaatimus. Jos mikään on ollut diktaattorit kaataneissa kansannousuissa kumouksellista niin itsekunnioituksen tunteen (arabiaksi *karama*) takaisinsaaminen. Monet arabit kutsuvat viime kevään kansannousuja *karama*-kumouksiksi. Itsetunnon palautumisen merkkejä ovat päättäväisyys osoittaa mieltään väkivallankin edessä, itsevarmuus kyseenalaistaa ”herrojen” toimia, lehdistön ja median vapautuminen sekä eri maissa liikkeelle lähteneet oikeusprosessit korruptoituneita vallanpitäjiä vastaan.

Arabikevät on vienyt maita hyvin erilaiseen tilanteeseen. Kun Egyptissä puhutaan vastavallankumouksesta ja vaaditaan edelleen mielenosoituksissa sotilasvallan kumoamista, on Tunisia saanut parlamentaarisen prosessin lupaavasti liikkeelle. Parlamentarismi ei vielä ole kansanvaltaa tai demokratiaa, mutta se hajauttaa valtaa ja tuo siihen läpinäkyvyyttä. Samanaikaisesti korruptoituneita virkamiehiä ajetaan pois tehtävistään paikallisissa mielenilmauksissa. Bahrainissa kansannousu murskattiin ulkomaisella miehityksellä, mutta vain osaksi. Jemenissä presidentti saatiin pois virastaan mutta ei vallasta. Libyassa on alkanut taistelu Gaddafin jälkeisen valtion luonteesta, ja Syyriassa tapetaan mielenosoittajia ison osan kansasta pysyessä Assadin takana. Kummassakaan maassa ei ole näköpiirissä hyviä uutisia pitkään aikaan. Omanissa, Jordaniassa, Saudi-Arabiassa, Marokossa ja Persianlahden maissa joudutaan tekemään myönnytyksiä kansalle – avaamaan valtionvirkoja eliittiin kuulumattomille, jakamaan tulonsiirtoja ja luomaan työpaikkoja. Näissäkin maissa on valtaeliitin asema kyseenalaistettu. Vuosi sitten olisi ollut ennenkuulumatonta, että kuningashuoneet joutuvat kuuntelemaan kadun ääntä. Vaikka TV-kamerat ovat kääntyneet muualle, jatkuvat mielenosoitukset Bahrainissa, Jemenissä, Algeriassa...

Arabikevään suurin muutos oli se, että pelko vaihtoi puolta. Diktaattorit ja valtaeliitit eivät enää pysty vaientamaan tyytymättömyyttä, ja vaikka ne voivat pidättää ja tappaa ihmisiä, ei pelko enää estä ihmisiä vaatimasta oikeuksiaan. Sen sijaan sveitsiläisissä pankeissa on täytynyt käydä kuhina arabihallitsijoiden piilotellessa hätänty-



neinä miljooniaan. Kun Obama asettui Saudi-Arabian kuningashuoneen rinnalle arabikevään luoman tilanteen uudelleenjärjestelyissä, hälveni into, jota Jemenissäkin tunnettiin ihmisoikeuksia ajaneen mustan ehdokkaan tultua valituksi maailman johtavan sotilasvallan johtoon. Amerikkalaisille nuorten ihmisten henki painaa hyvin vähän vaakakupissa, jossa toisella puolella on al-Qa'ida. Jemeniläisiä Bin Ladenin verkosto ei pelota. He tietävät, että oman maan presidentillä ja hänen turvakoneistollaan on ollut kätensä pelissä, kun suuri määrä jihadisteja on ”karannut” vankilasta tai kun heitä on vapautettu kesken tuomion. On lisäksi epäselvää, kuinka helposti militantit ovat päässeet valtaamiinsa kaupunkiin. Eri tietojen mukaan armeijan yksiköt oli vedetty pois suojaamasta esimerkiksi Zingibarin kaupunkia viime toukokuussa, kun islamistit valtasivat sen. Al-Qa'idan taistelijat seurasivat perästä mutta joutuivat lopulta taisteluun paikallisten islamistien kanssa ja vetäyivät. Maailman lehdistössä aseellinen islamisti on aina ”al-Qa'ida”, eikä liikkeiden välisiä eroja viitsit sen enempää kaivella.

Salafistit hyväksyvät parlamentarismia

Nyt pidetyissä vaaleissa Tunisiassa ja Egyptissä korostuu vanha totuus: vaalit heijastavat olemassa olevia yhteiskunnallisia rakenteita – nimenomaan yhteiskunnallisia, ei poliittisia rakenteita. Poliittisia rakenteita ei valtapuolueiden ja niiden valtakoneiston lisäksi ollut vielä kehittynyt, ja entisten valtapuolueiden edustajista haluttiin näissä vaaleissa nimenomaan eroon. Egyptissä salafistit tekivät hyvän vaalin vaikka perustivat puolueensa vasta viime kesänä. Itse asiassa liike ei tätä ennen edes osallistunut politiikkaan ja sai siitä syystä nauttia koskemattomuutta Mubarakin aikana, kun Muslimiveljien jäseniä istui vankilassa. Vielä vallankumouksen alussa salafistien parissa kehoitettiin olemaan osallistumatta mielenosoituksiin. Vanhan *bay'a*-opin mukaan hallitsijaa vastaan ei saa kapinoida oli tämä kuinka mielivaltaisen tahansa, paitsi jos tämä jättää islamin. Salafistien parissa on tyypillistä suhtautua kielteisesti puoluepolitiikkaan myös siksi, että sen katsotaan häiritsevän ehdotonta kuuliaisuutta yhdelle jumalalle osana *tawhid*-oppia.

”Muutosten aikana naisten oikeudet katoavat pöydältä.”

Salafistit edustavat islamistien parissa eräänlaista syvää konservatismia. Heidän oppiensä mukaan ihmiskunta on vieraantunut ainoasta oikeasta tavasta elää muslimina, joka toteutui 1400 vuotta sitten profeetta Muhammin ja hänen aikalaistensa elämäntavassa. Ihmiskunnan historia edustaa siis totaalista vieraantumista. Salafisteille oikea emulointi koskee myös ulkonäköä: miehillä leukaparta ja löysät nilkkoihin ulottuvat housut tai kaapu ja naisilla kasvot, kädet ja vartalon peittävät ulkovaatteet. Arvostelijat huomauttavat, ettei ole olemassa tarkkoja tietoja siitä, miten profeetta ja hänen aikalaisensa pukeutuivat. Suhtautuminen nykyajan ilmiöihin on salafisteilla myös ristiriitaista, heillä kun tapaa olla viimeisin digitaalitekniologia käytössään. Egyptin vaalitulos selvittyä kiiruhtivat salafistien suurimman puolueen al-Nur (valo) edustajat ilmoittamaan, etteivät he tule pakottamaan naisia kasvohuntuun.

Egyptin salafistien parissa on myös väkivaltaisia jihadistisia liikkeitä kuten al-gama'a al-islamiyya, joka on syyllistynyt muun muassa turisteihin kohdistuviin iskuihin. Liikkeen johtohahmo Tareq al-Zumr vapautui viime maaliskuussa vankilasta istuttuaan 30 vuotta tuomittuna presidentti Sadatin murhan suunnittelusta. Liikkeen poliittinen siipi, al-banna' w al-tanmiyya -puolue (rakentamisen ja kehityksen puolue) pääsi puolerekisteriin vasta lokakuussa, ja marras-tammikuun vaaleissa se keräsi peräti 13 paikkaa osana salafistien Islamilaista allianssia, joka sai 25 prosenttia äänistä. Vaikka puolue ajaa *hudud*-rangaistusten kuten alkoholirikollisen ruoskinnan käyttöönottoa, se kannattaa pluralismia ja poliittisen vallan rauhanomaista kiertoa eli vaalijärjestelmää. Sen kannatuspohja on salafistien hallitsevien moskeijoiden ja niiden ympärillä tapahtuvan paikallisen hyväntekeväisyys toiminnan varassa.

Salafistit ovat huolestuttaneet erityisesti nuoria aktivisteja ja naisliikkeiden kannattajia. Siinä missä salafistien tarjoamat mallit sitovat naisen perheeseen, tuntuu Muslimiveljien piiristä Egyptissä nousseiden poliittisten

puolueiden missio jossain määrin nykyaikaisemmalta. Heidän listoiltaan nousi parlamenttiin vaaleissa valituista yhdeksästä naisesta miltei puolet. Vapauden ja oikeudenmukaisuuden puolue, veljeskunnan toukokuussa 2011 perustama poliittinen puolue, nousi Egyptin parlamentin suurimmaksi ryhmäksi ja sai 216 vaaleilla valitusta 498:sta edustajasta. Puolue nojaa veljeskunnan vanhaan järjestö rakenteeseen ja paikallisaktivismiin. Veljeskunnan vanha tunnus *Islam on ratkaisu* ei vielä tuo työpaikkoja tai pura korruptoituneen virka- ja talouskoneiston rakenteita. Veljeskunnan nuorekkaimmat ja uudistusmieliset ovat jo perustaneet oman puolueensa, al-tayyar al-masri (Egyptin liike), joka nuorisovallankumouksen tavoin ajaa maallista valtiota ja vaatii, ettei aktivisteja aseteta sotilastuomioistuimen eteen.

Naisliikkeen aktivistit sekä Egyptissä että Tunisiassa ovat esittäneet julkisuudessa huolensa islamistien noususta maidensa lainsäädäntöelimiin. Vallasta syöstyjen valtuopuolueiden estraadinaispoliitikot eli femokraatit ovat erityisesti Tunisiassa syyttäneet vaalit voittaneen islamistisen al-Nahda (renessanssi) -puolueen haluavan muuttaa maan edistyksellistä perhelakia ja sysäävän naiset pois yhteiskunnallisesta elämästä. Nykyaikaa ymmärtävänä muslimi-intellektuellina tunnettu Rachid Ghannouchi on kuitenkin useassa yhteydessä ennen ja jälkeen vaalien todennut, ettei hänen puolueellaan ole tällaisia tavoitteita.

Naisliikkeen historia monissa arabimaissa osoittaa, kuinka muutoksen aikoina naisten oikeudet ikään kuin katoavat pöydältä. Silti naisliikkeiden kannattaa kohdistaa huomionsa tosiasioihin, sillä muuten vaatimusten uskottavuus murenee. Naisten täytyy myös yhdistää voimiaan saadakseen edustajansa vaaleissa läpi. Tunisian uudessa perustuslakia säätävässä kokouksessa on 217 edustajan joukossa vain 49 naista, ja peräti 42 heistä pääsi läpi al-Nahdan tukemilta listoilta. Egyptissä naisille kävi vaaleissa vielä surkeammin.

Islamia joka lähtöön

Tosiasioiden ja poliittisten vaatimusten välinen epämääräisyys on muutoksiin suuntaavissa maissa ajankohdainen ilmiö. Kun islamista puhutaan, ovat vaatimukset usein abstrakteja, kuten vaatimus *shari'an* saattamisesta kaiken lainsäädännön pohjaksi. Sellaisten maiden, joissa perustuslaki säätää *shari'an* lakien pohjaksi, lainsäädäntö vaihtelee huomattavasti. Tämä johtuu siitä, että *shari'a* ei ole mikään lakikokoelma eikä siitä ole säätlemään esimerkiksi merenkulkua. On tavallista, että juuri asemaansa vahvistamaan pyrkivät poliitikot vaativat ”*shari'aa* palaamista”. *Shari'a*-vaatimuksia esittävät poliitikot saattavat yrittää luoda positiivisia mielikuvia uskonnollisten ihmisten parissa, joita Lähi-idässä kyllä riittää. Toisaalta *shari'a*-puheisiin saatetaan kätkeä vaatimus naisten ajamisesta julkisen piirin ulkopuolelle, mitä pidetään nykypäivän arabimaissa muuten poliittisesti epäkorrektina.

Shari'aa vetoavat vaatimukset voivat olla myös islamilaisesta näkökulmasta kiistanalaisia. Libyan siirtymäkauden valtiopäämies Mustafa Abdul Jalil esitti puheessaan lokakuussa 2011 lyhyen heiton, jossa hän vaati moniavioisuuden rajoitteiden purkua. Libyan vuodelta 1984 peräisin oleva avioliittolaki (laki no. 10 vuodelta 1984) säätää monivaimoisuudesta pykälässä 13. Sen mukaan miehen tulee saada tuomioistuimen lupa ottaakseen toisen vaimon. Tuomioistuimen tehtävänä on lupaa varten tutkia miehen elinolosuhteet ja tämän taloudellinen ja fyysinen kyky kustantaa ja tyydyttää kahta naista yhtä aikaa.

Monivaimoisuus on tyypillinen aihe, jossa islamilaiseen oikeuteen nojautuvien maiden lainsäädäntö vaihtelee suuresti. Naapurimaassa Tunisiassa kiellettiin moniavioisuus vuonna 1956 hyväksytyssä perhelaisissa, ja vaalit viime lokakuussa voittaneen al-Nahda -puolueen karismaattinen johtohahmo Rachid Ghannouchi on luvannut, että puolue kunnioittaa lain voimassaoloa. Nahdan johtamassa hallituksessa annettiin nais- ja perheasiain ministeriö Tasavallan kongressipuolueelle eli toiselle hallituskoalition kahdesta ei-uskonnollista liittolaispuolueesta.

Tunisiassa vedotaan islamilaisen oikeuden perustavanlaatuisen pohjaan eli *Koraaniin*, kun taas toisessa naapurimaassa samalla perusteella monivaimoisuus on sallittu. *Koraanin* ehto vaimojen tasapuolisesta kohtelusta on Algerian laissa luettu monivaimoisen avioliiton ehdoksi, kun taas Tunisiassa sama ehto tekee käytännöstä kielletyn. Vaikka Libyan väliaikaishallinnon edusnaiset kiertävät maailmaa julistaen hyväksyvänsä moniavioisuuden, he tulevat kohtaamaan vastustusta *shari'an* naismyönteisiin tulkintoihin perehtyneiltä kansalaisaktivisteilta. Libyan kansalaisjärjestöt ovat vasta heränneet pitkän sortokauden jälkeen. Eräänä osoituksena tästä on naiskiintiöiden vastustus. Libyan siirtymäkauden neuvosto esitti parlamenttiin 10 prosentin naiskiintiötä, jota kansalaisjärjestöjen muodostama Libyan ihmisoikeuksien allianssi on vastustanut naisia vähättelevänä.

Hyvinvointivaltio à la Muslimiveljet

Egyptiä pitkään seuranneet tutkijat eivät pidä minään yllätyksenä sitä, että Muslimiveljien poliittinen puolue Vapauden ja oikeudenmukaisuuden puolue (jatkoksa VOP) saattoi voittaa vaalit. Sen sijaan salafistien nopea järjestäytyminen puolueiksi ja suoranainen vaalijytky yllättivät. VOP sekä salafistien al-Nur (valo) ja muut pienemmät salafistipuolueet voisivat enemmistöllään saattaa voimaan radikaalin islamistisen perustuslain. Puolueet ovat kuitenkin keskenään pahimpia kilpailijoita, ja huuttu veljeskunnan salainen sopimus Mubarakin vallan perineen sotilasneuvoston kanssa erottaa niitä vahvasti. Salafistit ovat nuorisovallankumouksen voimien kanssa samassa rintamassa vaatimassa sotilaiden valtaa alas.

Islamistisesti mahdollisimman korrekti perustuslaki ei pragmaattikkoina tunnettujen muslimiveljien näkökulmasta ole suurin poliittinen tavoite. Ei-uskonnollisten poliittisten voimien vieraannuttaminen nähdään liian suurena riskinä epävarmojen poliittisten olojen aikana. Tärkeämpää on korruptoituneen vanhan hallinnon parissa tehtävä uudistustyö. Vahvistaakseen omaa poliittista valtarakennettaan tulee VOP:n lisäksi käydä talouden ongelmien kimppuun ja luoda uusia työpaikkoja. EU:n tarjoamiin vapaakauppaneuvotteluihin tarttuminen lienee yksi suunta, ja ulkomaisten sijoittajien houkuttelu vakautta lisäämällä toinen. Mubarakin aikana Egyptistä tuli ulkomaista pääomaa puoleensa vetävä maa, mutta talouskasvun hedelmistä pääsi nauttimaan vain pieni yläluokka. VOP on vapaan markkinatalouden kannalla mutta haluaa säilyttää vahvan valtion, joka turvaa heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien toimeentulon. Globaalin kapitalismin vyöryä se haluaa estää kauppapolitiikalla, joka suojelee kotimaista tuotantoa ja rajoittaa ylellisyystavaroiden maahantuontia. Talouspoliittisesti veljeskuntaa voi pitää keskustalaisena voimana, joka haluaa toistaiseksi säilyttää armeijan vahvan roolin valtiontaloudessa. Salafistien talouspolitiikka on huomattavasti heikommin muotoiltua, mutta hyvinvointivaltio ja korruption vastustus korostuvat heilläkin.

Kansalaisliikkeet varmasti vastustavat islamin nimissä tehtyjä liikkumista rajoittavia toimia varsinkin, jos ne rajoittavat samalla turismia. Egyptin taloudesta ulkomainen matkailu muodostaa merkittävän osan. Salafistit ovatkin kiirehtineet ilmoittamaan, etteivät he vaadi uimarantojen sulkemista. Islamistien poliittisesta menestyksestä huolestuneiden kannattaa nyt suunnata lomamatkansa Egyptiin tai Tunisiaan ja mennä itse tapaamaan tavallisia ihmisiä, joille islamistit tarjosivat houkuttelevimman vaihtoehdon. Ajan oloon salafistienkin taidot politiikanteossa punnitaan, ja valta tulee syömään heitä siinä missä muitakin poliittisia voimia. Suurin virhe, joka ulkomaailma voi nyt tehdä, on eristää islamistien hallitsemat maat ja romahduttaa niiden matkailulinkeino. Vaikka massaturismilla on varjopuolensa, se lisää kuitenkin kanssakäyntiä sellaisten ihmisten välillä, jotka maailmanmitassa kyräilevät toisiaan epäluuloisesti. Mielenosoitukset ja lakot tulevat arabimaissa jatkumaan, sillä vallankumous on vasta alkanut.